

ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА РОЗВИТОК СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розкрито правові аспекти розвитку страхового ринку України. Вивчено напрями впровадження нормативно-правових документів, які регулюють страхову діяльність.

Ключові слова: страховий ринок, організаційно-правове забезпечення, державне регулювання страхового ринку, страхова інфраструктура.

The legal aspects of insurance market of Ukraine development open up in-process. Directions of introduction of normatively legal documents which regulate insurance activity are studied.

Key words: insurance market, organizaciyno-pravove providing, government control of insurance market, insurance infrastructure.

Розвиток системи ринкових відносин, соціально-економічні перетворення та інтеграційні зрушення, що відбуваються в сучасній Україні, надають особливої ваги розв'язанню проблеми організаційно-правового регулювання страхового захисту, наявність потреби в якому та реальна можливість її задоволення характеризують ступінь розвитку економіки країни.

Закон України "Про страхування" викладено в новій редакції [3]. Новий Закон спрямовано на вдосконалення державного регулювання відносин у сфері страхування та створення в Україні ринку страхових послуг, який відповідав би європейським стандартам. Ним посилено страховий захист майнових інтересів підприємств, установ, організацій і громадян, запроваджено нові види обов'язкового страхування, порядок та правила проведення яких визначаються Кабінетом Міністрів України.

Правові аспекти формування та розвитку системи страхових послуг в Україні вивчали як зарубіжні вчені (Дж. Гі, Дж. Садлер, Р. Стефенсон), так і вітчизняні (В. Бабенко, В. Базилевич, С. Осадець) вчені.

Приділяючи належну увагу їх практичній і науковій діяльності, слід зазначити, що всі роботи сконцентровано головним чином на недоліках у галузі страхової політики.

Не розглядаються належним чином такі важливі питання, як правовий вплив держави на розвиток страхового ринку в Україні.

Метою роботи є багатовекторний аналіз основних правових документів, які регламентують розвиток діючої системи страхової діяльності в Україні, з'ясування підходів щодо її вдосконалення.

На теперішній час рішеннями Кабінету Міністрів України затверджено правила здійснення дев'яти обов'язкових видів страхування відповідно до вимог Закону.

Також Законом уперше на законодавчому рівні визначено види добровільного страхування, що значно полегшує укладення договорів добровільного страхування між страховиками та страхувальниками.

Урегульовано питання діяльності Моторного (транспортного) страхового бюро, яке забезпечує членство України в міжнародній системі автострахування "Зелена Картка" та виконання загальновизнаних зобов'язань перед аналогічними уповноваженими організаціями інших країн-членів цієї системи. Воно також забезпечує пільгове страхування для окремих категорій автовласників за рахунок коштів централізованих страхових резервних фондів (ст. 13 Закону) [3].

Законом також висвітлено питання державного нагляду за страховою діяльністю та функції Уповноваженого органу у сфері нагляду за страховою діяльністю. Забезпечення проведення державної політики у сфері страхування та здійснення державного нагляду за страховою діяльністю належить до повноважень Міністерства фінансів України.

Проте згідно зі ст. 21 Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг", державне регулювання ринків фінансових послуг, за винятком ринку банківських послуг і ринків цінних паперів, здійснюється спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг [4].

На даний час Кабінетом Міністрів України підготовлено та подано до Адміністрації Президента України проект Указу Президента України "Про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг".

Прийняття цього Указу забезпечить створення цілісної системи державного регулювання ринків фінансових послуг і встановлення контролю за діяльністю небанківських установ, у тому числі страхових компаній. Це у свою чергу сприятиме поновленню довіри населення та підприємців до діяльності цих установ, забезпечить формування узгодженої державної політики в цьому секторі фінансових ринків і сталий розвиток зазначених інституцій.

Реалізація прийнятого в новій редакції Закону України "Про страхування" висвітила низку проблем, що потребують урегулювання найближчим часом.

Зокрема, залишається неврегульованим питання щодо забезпечення "обов'язковості" здійснення

обов'язкових видів страхування, передбачених ст. 7 Закону України “Про страхування”, оскільки механізм контролю за наявністю чинних договорів обов'язкового страхування та належна відповідальність за відсутність цих договорів не встановлені. При затвердженні Кабінетом Міністрів України Порядків і правил обов'язкового страхування, залишаються за межами правового регулювання питання здійснення контролю та відповідальності, оскільки зазначені питання, зважаючи на норми ст. 32 Закону України “Про підприємства в Україні” (законодавче регулювання контролю за діяльністю підприємства) та ст. 92 Конституції України (питання законодавчого регулювання) повинні бути вирішені шляхом прийняття відповідних законів [1].

Таким чином, назріла потреба у внесенні змін до Закону України “Про страхування”, що обумовлено необхідністю формування єдиної системи обов'язкового страхування в Україні; визначенням чіткого переліку питань, що підлягають врегулюванню при запровадженні нових видів обов'язкового страхування, що запобігатиме появі правових колізій у сфері обов'язкового страхування та сприятиме вдосконаленню страхового захисту соціально значимих майнових інтересів громадян, юридичних осіб і держави.

Метою обов'язкового страхування є надання можливості державі припинити фінансову відповідальність за окремі втрати, які вона звичайно компенсує.

Визначення деяких видів страхування як обов'язкових не має достатніх соціально-економічних і правових підстав.

Так, п. 28, 30, 33 частини першої ст. 7 Закону передбачені такі види обов'язкового страхування, як страхування відповідальності власників собак щодо шкоди, яка може бути заподіяна третім особам; страхування тварин на випадок загибелі, знищення, вимушеного забою, від хвороб, стихійних лих та нещасних випадків; страхування ліній електропередач та перетворюючого обладнання, передавачів електроенергії від пошкодження внаслідок впливу стихійних лих або техногенних катастроф та від протиправних дій третіх осіб [Там же].

Зобов'язуючи здійснювати такі види страхування, держава додатково покладає на громадян, підприємства, установи, організації тягар сплати страхових платежів, що може призвести до невинного погіршення майнового стану зобов'язаних осіб і підвищення соціальної напруги, як це вже було із запровадженням обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів.

Крім того, шкода, заподіяна особі або майну громадянина, а також шкода, заподіяна організації, підлягає відшкодуванню особою, яка заподіяла шкоду. Тобто, законодавством України врегульовано питання відшкодування завданої шкоди.

Обов'язкове страхування має тенденцію проявлятися у галузях, які більш тісно пов'язані із соціальним сектором, ніж з приватним страхуванням, у сферах, де ступінь ризику надзвичайно високий, та у сферах, де страхові внески між населенням необхідно розподіляти неупереджено [5].

Визначення обов'язкових видів страхування вимагає зважених підходів, взяття до уваги соціально-економічної необхідності та ефективності введення нових видів обов'язкового страхування, вимоги чинних міжнародних договорів між Україною та іншими державами щодо обов'язковості договорів страхування у випадках відшкодування шкоди третім особам при здійсненні окремими особами діяльності, пов'язаної з великим ризиком заподіяння шкоди третім особам [6].

З огляду на вищезазначене, ст. 7 Закону України “Про страхування” потребує перегляду в частині скорочення переліку видів обов'язкового страхування [1].

П. 1 частини першої ст. 7 Закону України “Про страхування” встановлено такий вид обов'язкового страхування, як медичне страхування.

Згідно зі ст. 4 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, медичне страхування є загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [3].

Порядок здійснення цього виду загальнообов'язкового соціального страхування залишається законодавчо нерегульованим, попри те, що на розгляді у Верховній Раді України знаходяться три законопроекти, підготовлені різними суб'єктами законодавчої ініціативи.

З огляду на вищевикладене, заснування такого виду обов'язкового страхування, як медичне є досить необґрунтованим.

Актуальною проблемою залишається здійснення страховиками – резидентами перестрахування страхових ризиків у перестраховиків – нерезидентів. Ураховуючи невеликий обсяг страхового ринку України, при укладенні договорів обов'язкового страхування страховики стикаються з необхідністю укладати з нерезидентами договори перестрахування ризиків, що прийняті на страхування.

Серед таких договорів значний обсяг займають договори страхування врожаю сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень; страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установи; страхування цивільної відповідальності інвестора, за угодою про розподіл продукції; страхування відповідальності експортера; страхування об'єктів космічної діяльності; страхування цивільної відповідальності суб'єктів космічної діяльності; страхування відповідальності морського судновласника тощо.

Укладення договорів перестрахування з нерезидентами тягне за собою значний відтік валютних коштів за межі України. У деяких випадках це здійснюється з порушенням вимог законодавства України та виникають питання щодо правомірності дій відповідних страховиків.

Зокрема, вже виникало питання щодо відповідності законодавству України здійснення вітчизняними страховиками операцій по перестрахуванню ризиків з перестраховиками Латвійської Республіки, які не

мають ліцензії Комісії ринку фінансів і капіталу Латвійської Республіки на провадження страхування [6].

Частиною другою ст. 12 Закону України “Про страхування” встановлено, що перестраховування у страховика (перестраховика) нерезидента здійснюється згідно з вимогами та в порядку, встановленими Кабінетом Міністрів України [3].

Згідно з п. 4 Положення про порядок здійснення операцій з перестраховування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 1996 р. № 1290, страховики (цеденти, перестраховувальники) мають укладати договори перестраховування з перестраховиками, зареєстрованими згідно із законодавством України. Укладення страховиками (цедентами, перестраховувальниками) договорів перестраховування за межами України з перестраховиками-нерезидентами дозволяється тільки у разі, коли:

- законодавством країни, в якій зареєстрований перестраховик-нерезидент, передбачено державний нагляд за страховою (перестраховальною) діяльністю;
- перестраховик-нерезидент має безперервний досвід роботи у страхуванні (перестраховуванні) не менше ніж три роки, що передують року, в якому укладається договір перестраховування, що може бути підтверджене страховиком (цедентом, перестраховувальником) відповідними бухгалтерськими звітами;
- перестраховик-нерезидент не порушував страхове законодавство країни його місцезнаходження, і до нього не застосовувалися відповідні заходи з цього приводу протягом останніх двох років.

Крім того, згідно із Загальними відомостями про перестраховиків-нерезидентів, страховик при заповненні Декларації страховика про операції з перестраховування зазначає документ на право провадження страхової (перестрахової) діяльності, найменування органу, що видав документ, реєстраційний або бланковий номер, дату видачі та термін дії документа [5].

Також проблемним є питання можливості здійснення страховиками-резидентами розрахунків за договорами про перестраховування безпосередньо з брокерами-нерезидентами. Суть цієї проблеми полягає в такому.

Частиною дев'ятою ст. 15 Закону України “Про страхування” встановлено, що страхові або перестрахові брокери-нерезиденти можуть надавати послуги лише через постійні представництва в Україні, які повинні бути зареєстровані як платники податку відповідно до законодавства України та включені до державного реєстру страхових або перестрахових брокерів [2].

Зазначена норма Закону поширюється і на відносини щодо розрахунків між страховиками-резидентами за договорами про перестраховування з брокерами-нерезидентами, тобто розрахунки повинні здійснюватись тільки через постійні представництва, зареєстровані в Україні.

Згідно з частиною другою ст. 147 Конституції України, офіційне тлумачення Конституції України та законів України дає Конституційний Суд України [1].

Згідно зі ст. 15 Закону України “Про страхування” посередницька діяльність страхових і перестрахових брокерів у страхуванні та перестраховуванні здійснюється як виключний вид діяльності і може включати, зокрема, роботу, пов'язану з підготовкою, укладанням і виконанням (супроводом) договорів страхування (перестраховування), у тому числі щодо врегулювання збитків у частині одержання та перерахування страхових платежів, страхових виплат та страхових відшкодувань за угодою відповідно із страховальником або перестраховальником [2].

Страхові брокери – це юридичні особи або громадяни, які зареєстровані в установленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страховальник. Страхові брокери – це громадяни, які зареєстровані в установленому порядку як суб'єкти підприємницької діяльності, не мають права отримувати та перераховувати страхові платежі, страхові виплати та виплати страхового відшкодування.

Перестрахові брокери – це юридичні особи, які здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у перестраховуванні від свого імені на підставі брокерської угоди із страховиком, який має потребу у перестраховуванні як перестраховальник.

Отже, законодавство України дозволяє здійснення національними страховиками операцій по перестраховуванню ризиків із перестраховиками-нерезидентами за умов державного нагляду за страховою (перестраховальною) діяльністю страховика-нерезидента; досвіду їх роботи у страхуванні (перестраховуванні) не менше ніж три роки; відсутності порушення перестраховиком-нерезидентом страхового законодавства країни його місцезнаходження та наявності документа на право провадження страхової (перестрахової) діяльності.

Ураховуючи зазначене, потребує врегулювання питання щодо здійснення контролю за законністю здійснення резидентами операцій з перестраховування ризиків з перестраховиками-нерезидентами шляхом подальшого укладення відповідних міжнародних договорів з країнами, перестраховики яких вступають у договірні відносини з страховиками України.

Разом з тим, для однозначного розуміння частини дев'ятої ст. 15 Закону України “Про страхування”, у ній слід чітко визначити, що страхові або перестрахові брокери-нерезиденти можуть надавати послуги через постійні представництва в Україні. Розрахунки по договорам перестраховування здійснюються згідно з валютним законодавством України.

Література:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1996. – 43 с.
2. Закон України “Про страхування” // Урядовий кур'єр. – 1996. – 18 квітня.
3. Закон України “Про внесення змін та доповнень до Закону України “Про страхування”” // Голос України. – 2002. – 14 жовтня.
4. Законодавство України про страхування // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2007. – № 4. – 368 с.
5. *Бабенко В.* Канали розподілу страхових послуг у промислово розвинутих країнах / В. Бабенко // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 82–87.
6. *Базилевич В. Д.* Нова парадигма страхування в умовах глобалізації / В.Д. Базилевич // Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка : зб. наук. пр. – К. – 2009. – С. 186–195. – (Серія “Економіка”).

Надійшла до редколегії 29.09.2010 р.